

ZDENĚK NEJEDLÝ NAŠEMU UČITELSTVU

Letošní osmdesátiny Zdeňka Nejedlého zastavují nás zamyslet se opět nad jeho velikým životním dílem, které vyrostlo za oněch šest desetiletí od doby, kdy se začaly objevovat jeho první práce.

Nelze v krátkém pojednání vystihnout všechny hodnoty a myšlenkové bohatství, jež Zdeněk Nejedlý uložil ve svých dílech. Představu o rozsahu díla Zdeňka Nejedlého je možno si učinit z bibliografického výčtu jeho prací, jenž ukazuje, kolik může za svého života vytvořit člověk, který kromě neobyčejných schopností je nadán i velikou pílí a pracovitostí, jako je tomu u Zdeňka Nejedlého. Myšlenkovou hloubku Nejedlého prací, z nichž mnohé jsou přímo a doslova klasické, je možno poznati studiem. Bylo-li svého času řečeno »vice Nejedlého«, bylo tak povéděno právem. Dílo Zdeňka Nejedlého je třeba studovat.

Neobyčejný význam má četba a studium díla Zdeňka Nejedlého zvláště pro učitele a každého příslušníka naší veliké pedagogické obce. Není otázky a problému, se kterými se ve svém životě a činnosti setkávají, aby se o nich nedočetli ve spisech Zdeňka Nejedlého, ať jde o učitele kteréhokoliv oboru a předmětu, či stupně školy. Pro učitele literární výchovy, historie, geografie, výtvarné a hudební výchovy, pro učitele politické výchovy a marxismu-leninismu a vůbec pro každého vychovatele naší dospívající mládeže je dílo Zdeňka Nejedlého zdrojem velikého poučení a povzbuzení.

Bylo již často psáno o blízkém vztahu Zdeňka Nejedlého k učitelstvu. Tento vztah není ničím neznámým a ani novým v životě Zdeňka Nejedlého. Ve své stati *Padesát let Učitelských novin*, otištěné v roce 1936 na pokračování v několika číslech 50. ročníku časopisu *Učitelské noviny*, orgánu pokrokové organizace *Učitelské unie*, připomíná Zdeněk Nejedlý, že už od svých deseti let býval se svým otcem, litomyšlským učitelem Romanem Nejedlým, který byl znám zejména svou oblíbenou *Školou hry na housle*, přítomen různým učitelským sjezdům.

Později se tento jeho vztah k učitelstvu stal ještě těsnějším, zejména od doby, kdy Zdeněk Nejedlý vstoupil do veřejného kulturního a politického života, v němž se často setkával s příslušníky pokrokové části našeho učitelstva. Málokdo jiný u nás znal tak dokonale stav českého učitelstva jako Zdeněk Nejedlý a kdo učitelstvu tak dobře rozuměl jako on. Vždyť přímo v rodině jeho otce jako by se zrcadlilo všechno učitelské snažení a usilování o národní a lidskou svobodu, kterým učitelstvo těch dob žilo.

Zdeněk Nejedlý dobře viděl a uměl ocenit, jak důležitým kulturním činitelem je v našem národě učitelstvo. Stal se proto v dobách, kdy vůdcové učitelských organizací zavlékali jejich členstvo stále více napravo, právě Zdeněk Nejedlý mluvčím a ideovým vůdcem nejpokrokovějšího křídla českého učitelstva. Dodnes nebyl plně oceněn politický a kulturní význam, který měl vstup Zdeňka Nejedlého v čelo nejpokrokovější části učitelstva. Jeho veliká vědecká autorita historika a uznávaného nejlepšního znalce díla Bedřicha Smetany, zjednávala mu úctu na jedné a respekt, avšak i nepřátelství na straně druhé.

Tisíce příslušníků inteligence a stovky učitelů staly se vlivem neohrože-

něho působení Zdeňka Nejedlého stoupenci pokrokového tábora a řada jich přešla potom přímo do komunistické strany.

Dílo Zdeňka Nejedlého přitahovalo svým směrlým, na faktech založeným řešením, svou neakademičností, živostí a vřelostí podání. Mnoha našim představám o velikosti některých významných osobností daly práce Zdeňka Nejedlého teprve náležitou podobu. Právě tak stávaly se jasnějšími některé historické a společenské zjevy v našem národním životě v osvětlení výkladů Zdeňka Nejedlého, který dovedl vždy naléztí základní články všech událostí a správně je hodnotit. Zdeněk Nejedlý učil českého čtenáře naslouchat a rozumět Smetanově hudbě. Rozšiřoval jeho politické obzory, poukazuje na tradice našich dějin a historické souvislosti. Dílo Zdeňka Nejedlého učilo životnímu boji a učilo žít: bohatě, politicky i kulturně žít a zlepšovat život společnosti. Tak, jak po celý svůj život činily osobnosti, které ve svých knihách s důkladnou vědeckou analýsą a s formou, hodnou opravdového umělce, zobrazil Zdeněk Nejedlý. V jeho díle je trvalá síla pravdy a podmanivost podání. Jeho knihy jsou učebnicemi plného života.

Českému učiteli je dílo Zdeňka Nejedlého zdrojem poučení a povzbuzení v jeho tvořivosti. Podívejme se např. na některé obory s úmyslem ukázat, jak je dílo Zdeňka Nejedlého přímo jakoby adresováno do rukou našeho učitelstva.

V díle Zdeňka Nejedlého zajímá význačné místo především historie. Zabýval se jí od svého mládí a byla hlavním předmětem jeho universitních studií, které zakončil doktorskou prací z tohoto oboru. A po celý svůj další život používá Zdeněk Nejedlý stále dějin k tomu, aby i v jiných oborech než je historie ukázal na vznik, vývoj a souvislost kteréhokoliv problému, který řeší.

V předmluvě ke druhému vydání prvního svazku svých *Dějín národa českého* napsal Zdeněk Nejedlý, že jeho kniha má i výchovný úkol. Chtěl jí dát mladým historikům příklad nikoliv vzor, aby se nelekali obtíží, spojených s přezkoumáním našich dějin. Také ve *Varu* (II. ročník, 1949, str. 263—265) poznamenává Zdeněk Nejedlý v článku: *Na okraj »Dějín národa českého«*, že vedle vědeckých cílů sledoval při psaní *Dějín* i cíle výchovné. A to jak pro čtenáře, tak pro mladé historiky. A studuje-li knihu učitel, zejména historik, kterému je vyprávění a líčení historických událostí předmětem jeho denní činnosti, neubrání se hlubokému dojmu, který v něm vyvolává Nejedlého umění líčit dějinné události názorně a plasticky, jako by přímo před čtenářem vystávaly a rozvíjely se. Studium *Dějín národa českého* se nejen rozšiřují historické vědomosti učitele, rozvíjejí se i jeho schopnosti didaktické a metodické. Zásadu názornosti a řekněme přímo: srozumitelnosti výkladu aplikuje Zdeněk Nejedlý ve svých *Dějínách* s nevšedním mistrovstvím. Výklad Zdeňka Nejedlého o dějinách a jejich významu, o smyslu českých dějin, o českém národě, českých zemích, o periodisaci českých dějin a o českém dějepisectví, kterým začíná své *Dějiny*, je nezbytným pramenem, se kterým by se měl seznámit každý učitel. Učitel dějepisu pak zejména. Na něm se může učit, co je třeba rozuměti vlastenectvím skutečně socialistic-

kým, v němž je obsažena radost i hrdost, která se ozve v českém člověku při zamyšlení se nad dějinami svého národa.

Zdeněk Nejedlý věnoval velikou pozornost zejména husitskému hnutí a Husovi. Když v r. 1925 napsal do III. ročníku *Varu* článek o Mistru Janu Husovi, vyvolal tím nelibost oficiálních i církevních kruhů, které zneužívaly jubilejních vzpomínek na Husa a na Žižku k tomu, že skreslovaly a přebarbovaly skutečné historické události. Zdeněk Nejedlý poznamenává, že není pak divu, že poctivi lidé nemají s tímto »zpanštělým husitstvím« co dělat a že nemají ani valného zájmu o takovéto slavnosti, které člověka spíše urážejí než povznášejí. A ve svém článku potom vykresluje podobu Husovu tak, jak si ho představoval lid: jako bojovníka za pravdu a sociální spravedlnost. Nebojí se ani poznamenat, že ve smyslu celé naší národní tradice může se husitství dovolávat vlastně jen socialista. »Či může opravdu bez uzardění např. zastánce dnešního kapitalistického řádu se dovolávat Žižky nebo Táboritů, — prvních českých komunistů?« — píše Zdeněk Nejedlý. Líčí poměry v tehdejší církvi a Husův odboj proti ní a charakterisuje Husův program jako zápas, který není ještě dobojován. Je možné, aby učitel neznal tuto stať Zdeňka Nejedlého o Husovi, nebo jeho tenkou knížku, nadepsanou: *Hus a naše doba*?

Znalost věci, zaujatost a vřelost, s jakou Zdeněk Nejedlý sleduje život Husův, ukáže učiteli, jak má přistupovat v hodinách dějepisu k »látce« či »thematu« hodiny: že nemá jenom sledovat, aby s látkou »vystačil« a hodina mu »vyšla«, nýbrž že má do svého výkladu vložit vřelý osobní zájem a strhovat tak děti k aktivní citové účasti na jeho vyprávění. Je mezi našimi učiteli řada těch, kteří dozrávají, že pod dojmem Nejedlého přednášek, proslovených veřejně nebo na Škole vysokých studií pedagogických, kde Zdeněk Nejedlý po léta přednášel, zlepšili od základu svou práci zejména v tom, že zcela nově začali přistupovat ke každému tematu i k pojetí, smyslu a poslání celého učebního předmětu či oboru.

Přemýšlení o poslání našich národních dějin a o významu tradic v českém lidu přineslo Zdeňku Nejedlému odpověď na otázku, kdo jsou dnes dědici těchto velikých tradic českého národa. Pověděl to dne 18. února 1946 ve své známé přednášce, proslovené ve Slovanském domě v Praze: *Komunisté — dědici velikých tradic českého národa*, vydané potom několikrát knižně.

Přesvědčivým způsobem v ní ukázal, že nositelem českých národních tradic byly vždy lidové vrstvy a ne panstvo. Vyslovil tu dokonalým způsobem, kdo tvořil odjakživa naše národní dějiny a co bylo jejich smyslem. Je přirozené, že dnešními nositeli těchto tradic mohou být jenom ti, kdo se hlásí k revolučnímu odkazu husitského hnutí, k myšlenkám národního obrození a kteří byli vždy v čele bojovníků proti třídnímu bezpráví.

Učitel, zvláště učitel dějepisu, ale i každý vychovatel, kteří vstěpují naši dospívající mládeži city opravdového socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu, měli by důkladně promyslet tuto pozoruhodnou, myšlenkově bohatou práci Zdeňka Nejedlého, která mnohému z nich otevře nový pohled na otázku o smyslu, filosofii českých dějin. Naše pedagogická

věda dosud plně nevyužila této znamenité práce Zdeňka Nejedlého, jež má význam jak pro dějiny pedagogiky, tak pro theorii výchovy.

V díle Zdeňka Nejedlého najdou řadu cenných podnětů učitelé, kteří ve své výchovné práci nezapomínají na ideově politickou výchovu mládeže. V knize: *B o j e o N o v é R u s k o*, která je souborem statí, článků a přednášek, jež Zdeněk Nejedlý napsal nebo proslovil o politice a kultuře prvního socialistického státu světa, je uloženo ideové bohatství, z něhož mohou čerpat učitelé pro svou práci. Nejsilnější stránkou knihy, o které se však v práci nemluví, je obdiv, nadšení a láska Zdeňka Nejedlého k Sovětskému svazu, která působí silným dojmem na čtenáře. Také všechny ostatní práce Zdeňka Nejedlého, otištěné v ročnících předválečného *V a r u* i ve čtyřech ročnících obnoveného *V a r u*, vycházejícího v letech 1948—1953, a práce, publikované samostatně, v nichž se Zdeněk Nejedlý zabývá otázkami našeho veřejného a politického života, jsou stále živým zdrojem pro ideovou práci každého učitele, ať působí na škole kteréhokoliv stupně.

Nevyčerpatelným zdrojem podnětů je dílo Zdeňka Nejedlého pro každého učitele literární a hudební výchovy. Tak jako vytvořil Zdeněk Nejedlý obraz Husův, Bedřicha Smetany a Františka Palackého, vykreslil v pravém světle postavu Boženy Němcové, autorky *B a b i č k y*, klasické knihy naší literatury, a osobnost a veliké dílo spisovatele Aloise Jiráska. Učitel literatury se neobejde bez znalosti Nejedlého prací o těchto a ještě jiných zjevech naší literatury, jejichž postavy vytvořil Zdeněk Nejedlý na základě hlubokého studia jejich díla, které znal do všech podrobností. Učitel, který je seznámen např. s Nejedlého studiemi o Boženě Němcové, dovede v hodinách dějin české literatury dospívající mládeži přiblížit nejen obraz naší vynikající spisovatelky, ale i dokonalé, svobodné, jak Nejedlý praví: suverénní české ženy, která, uprostřed falešné buržoasní společnosti, plně lícoměrné morálky, dovedla prožít za krátkou řadu let opravdu velkolepý a čistý život. Zdeněk Nejedlý si neoblíbil autorku *B a b i č k y* a její knihu náhodou. Viděl v ní přímo ztělesnění nejkrásnějších vlastností české ženy a v *B a b i č c e* básnický výtvar o šťastném životě. Jaká to krásná předloha pro mravní výchovu naší mládeže, dovede-li ji učitel s pochopením použít! Naučit mládež číst spisy Aloise Jiráska znamená nejen důležitý úkol pro učitele literatury, je to i cenný přínos k výchově opravdového vlasteneckého citění u naší mládeže, jehož se jí stále ještě nedostává. Nejedlého práce o Němcové a Jiráskovi jsou jedinečnou analýsou, která vnímavému a tvořivému učiteli dovoluje působit na všechny kladné stránky naší mládeže, zejména na její ušlechtilé city, které se nedostatečně rozvíjejí, jestliže se nepodporují. Právě v dnešní době, kdy je morální vývoj mládeže narušován řadou nežádoucích vlivů, může láska k četbě, vznícená zájmem o dílo Boženy Němcové a Aloise Jiráska, zapůsobit velmi silným vlivem na rozvoj morálních vlastností naší mládeže. Je třeba jen umět tento zájem v dětech vzbuzovat tak, jak to dovedl Zdeněk Nejedlý svými knihami mezi čtenáři.

Také učitelé výtvarné i hudební výchovy nalézají v díle Zdeňka Nejedlého hluboké podněty pro svou práci. Kde jinde než u Nejedlého je možno se naučit rozumět hudbě Bedřicha Smetany, našeho nejčastějšího skladatele? To Nejedlý učil českého člověka naslouchat napjatě od prvního do posled-

ního tónu hudbě *Mé vlasti i Prodané nevěsty*. Máme řadu opravdových hudebních klenotů. Z nich je Smetanova hudba na předním místě. Je třeba učit naše děti a mládež naslouchat jí pozorně. Nejen pro samu hudbu a její krásu, ale pro zušlechťování citů naší mládeže. Má hudba v sobě i vysoké hodnoty morální. Učitel, který je obeznán s Nejedlyho názory na Smetanu, dovede z hodin hudební výchovy učinit hodiny skutečně mravní a estetické výchovy naší mládeže. Sebekrásnější hudba (i Smetanova *Má vlast*) nemusí ještě sama zaujmout všechnu mládež. Děti je třeba k poslechu hudby přivádět. Vychovávat je. To nedovede každý učitel. Ani ne každý učitel hudební výchovy. Avšak učitel, který se učí z díla Zdeňka Nejedlyho, snáze si bude umět poradit v tom, jak je třeba přistupovat k hudební výchově mládeže a bude umět dětem přiblížit krásu a umělecké hodnoty Smetanovy hudby. Učitel hudební výchovy získává studiem díla Zdeňka Nejedlyho i metodicky. Učí se z něho například, jak je třeba »rozebíratí« nějakou hudební skladbu. Rozebírat znamená vysvětlovat ji, jako to před lety učinil Zdeněk Nejdlý se Smetanovými zpěvohrami. Tak znalost díla Zdeňka Nejedlyho pomáhá učiteli zvyšovat zájem naší mládeže o skvosty české hudby.

Veliké literární i životní dílo Zdeňka Nejedlyho se dotýká přímo i vlastní pedagogiky a praktické výchovy. Najdeme v něm řadu podnětů, jež se vztahují k otázkám školy, učitelstva, vzdělání i výchovy mládeže. Zmínili jsme se vpředu o Nejedlyho vedoucí úloze přímo v řadách pokrokové části českého učitelstva v době buržoasní republiky. Bylo přirozené (a náš lid doma to už v době okupace očekával), že po osvobození naší země Sovětskou armádou stal se prvním ministrem školství Zdeněk Nejdlý. Nikdo jiný nemohl naše školství přebudovat v socialistickou školskou soustavu než právě Zdeněk Nejdlý.

Jeho četné projevy, proslovené při různých příležitostech, jsou důležitým příspěvkem ke kulturní a školské politice, prováděné stranou a vládou po osvobození. V nich Zdeněk Nejdlý vyslovuje mnoho důležitých podnětů a návrhů, týkajících se nové organizace našeho všeobecně vzdělávacího, odborného i vysokého školství, otázek vysokoškolského vzdělání učitelstva, pedagogické vědy a jejího pěstování ve vědeckých institucích, poslání učitelstva v nové situaci, výchovy mládeže v pionýrských a svazáckých organizacích a celé řady jiných problémů. Vystupuje z nich jeho neobyčejná znalost těchto otázek a důslednost v jejich novém řešení. Řada podnětných návrhů Zdeňka Nejedlyho je dosud nevyužita. Mluví-li se dnes např. o potřebě politické výchovy mládeže, je vhodné připomenout Nejedlyho poznámku o politické výchově žactva, pronesenou na II. konferenci školských a osvětových pracovníků KSČ v září 1946. Řekl, že politická výchova měla být více spjata s konkrétností a s tím, co mládež zná a co ji zajímá. Dnes se potvrzuje do písmene správnost této poznámky.

Zdeněk Nejdlý přispěl velmi podnětně i ke správnému ocenění odkazu J. A. Komenského. Ve své stati ve 14. čísle *Tvorby* z roku 1947 správně poznamenal, že náš lid šel »instinktivně za Komenským, neboť jeho láska ke svobodě vyrostla ze stejného kořene, z něhož i veliká tá horoucnost a síla Komenského — z naší veliké národní revoluce husitské«. Žádný z kome-

niologů nepostřehl hlavní smysl Komenského pedagogiky tak dobře jako Zdeněk Nejedlý, když v uvedeném článku napsal, že tak jako v politice je Komenský i v pedagogice důsledným pokračovatelem těch velkých novodobých potřeb a zásad, za něž se postavil náš národ již v době husitské. Toto je skutečně nové zhodnocení Komenského. Nejedlý ukazuje správně, že výchova byla Komenskému jednou ze základních sil v utváření se společnosti. Jdoucí za svým cílem, kterým je mu rovnost všech lidí, stává se Komenský právě proto velkým reformátorem výchovy, poznamenává Zdeněk Nejedlý.

Zdeňkovi Nejedlému není nikterak vzdáleno i praktické umění vychovatelské, které se projevuje např. v jeho způsobu, jak dovede jednat s dětmi a s mládeží, rozumět jí a nadchnout. Při svých návštěvách přicházel často do styku s dětmi na mateřských i národních školách a s mládeží na školách středních, odborných i vysokých. Velmi rychle dovedl děti a mládež zbavit počátečního jejich ostychu a vytvořit prostředí otevřené upřímnosti. To se daří vychovatelům taktním a znalým psychologie mládeže. Jeho vychovatelské metody napověděla ve svém rozhlasovém projevu dne 9. února 1952 Dr. Zdeňka Nedvědová-Nejedlá, když hovořila o tom, jak vychovával své děti: »jak by bylo možno nestát se vedle otce pracovitým a vážít si práce své, ale i všech druhých. Vždyť celý život sám tak usilovně pracoval!« V tom je ona nejsilnější stránka Nejedlého výchovného působení: v jeho příkladu, kterým strhoval a působil na jiné. Mnozí posluchači jeho veřejných přednášek dosvědčují, že se pod jejich vlivem stali socialisty. Karel Konrád ve svém článku k Nejedlého pětasedmdesátinám (Nový život, 1953, č. 1) napsal, že »literární a vědečtí historici budou muset jednou velmi důkladně prozkoumat a zvážit tento fakt — pokusit se zjistit, kolik celých pluků intelektuálních pracovníků šťastně převedl Zdeněk Nejedlý na druhou stranu, kde vesele vlaje prapor s nejmilejším erbem: se srpem a kladivem«. Zdeněk Nejedlý měl v plné míře vlastnost, které se nedostává každému. — Měl autoritu. Dosáhl jí svým příkladným životem, vyplněným usilovnou prací, v níž všechen jeho osobní zájem se zcela ztotožnil s nejvyššími zájmy lidí, bojujících za novou, lepší lidskou společnost. I život Zdeňka Nejedlého je vedle jeho velikého vědeckého, uměleckého, kulturního a politického díla velkým povzbuzením pro naši mládež. Rovněž i z tohoto pramene mohou učitelé čerpat pomoc a posilu pro svou výchovnou a vzdělávací činnost.

Josef Novotný